

Nagy Imre százados:

A KATONAI TAPASZTALATFELDOLGOZÁS TÖRTÉNETE AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚTÓL A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG

DOI: 10.35926/HSZ.2024.6.7

ÖSSZEFOGLALÓ: *A tapasztalatfeldolgozás folyamatokat, módszereket, technikákat és eljárásokat vizsgál, valamint azt, hogyan lehet azokat hatékonyabbá tenni. A szerző cikkében átfogó képet igyekszik nyújtani néhány, a 20. század háborúiban fontos szerepet játszó hadviselő állam és azok hadereje tapasztalatfeldolgozó rendszerének kialakulásáról, működéséről. Szándéka, hogy a napjainkra kikristályosodott katonai tapasztalatfeldolgozó eljárásrendet alapul véve azonosítsa a 20. századi hadtörténeten belül azokat az elemeket, amelyek közel azonosak vagy hasonlatosak jelen korunk eljárásrendjéhez.*

KULCSSZAVAK: *tapasztalatfeldolgozás, eljárásrend, első világháború, Német (Birodalmi) Hadsereg, Amerikai Expedíciós Hadsereg, Vörös Hadsereg, Magyar Királyi Honvédség, Harmadik Birodalom Hadereje, második világháború, kiképzés, szabályzat*

A SZERZŐRŐL:

Nagy Imre százados, Honvéd Vezérkar, Képességfejlesztési Iroda, Együttműködési Osztály (ORCID: 0009-0002-5453-9485; MTMT: 10092790)

BEVEZETÉS

A tapasztalatfeldolgozás nem várt eredményeket alapul véve keresi a választ a „miért így történt”, a „hogyan lehetne jobban csinálni” és a „min kell változtatni” kérdésekre, amiből aztán meghatározható a követendő példa.¹ A 20. században a tapasztalatok feldolgozása már szervezett módon és szervezeti szinten működött az egyes haderők esetében, vagy annak elemei már jelen voltak és funkcionáltak.

A tapasztalatfeldolgozás négy pillérből áll, melyek a következők: struktúra, folyamat, eszközök és a kiképzés. Ezek az oszlopok a „vezetés” és a „gondolkodásmód” alapjain nyugszanak. A tapasztalatfeldolgozás létrejöttének és fenntartásának egyik alapfeltétele az előljárói szándék, másik alapkritériuma a közép- és az alsó szintű vezetők, az állomány és a kezelőszemélyzetek hozzáállása, a megfelelő szervezeti kultúra megléte. A tapasztalatfeldolgozás megfigyelés, elemzés és értékelés, döntés-előkészítés és -jóváhagyás, valamint bevezetés szakaszokból épül fel.

Feltevésem szerint jelen korunk tapasztalatfeldolgozó rendszerének részelemei megjelentek már az első világháború elején, és végigkövethetők az egész 20. századon keresztül. Ezek a részelemek sok esetben még nem intézményi keretek között működtek, hanem *ad hoc*,

¹ Előadás a Magyar Honvédség Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság Tapasztalat-feldolgozó Osztályáról.

improvizált módon a szükség és a kényszerűség miatt alakultak ki akár alsó, akár felső vezetési szinteken. Nevezhetjük proto- vagy pre-tapasztalatfeldolgozó eljárásrendeknek, intézményeknek is ezeket. Példákkal illusztrálom, hogy a tapasztalatfeldolgozás intézményei és folyamatai milyen szervezeti szinteken jelentek meg. Vizsgálom, hogy az említett eljárás során keletkezett iratok milyen fajtáit állították elő, azokat mekkora mennyiségben nyomtatták, hogyan terjesztették, mely alakulatok, kiképzőintézetek voltak címzettjei.

A proto-tapasztalatfeldolgozás léte nem folytonos, hanem hosszan tartó fegyveres konfliktusok alatt tör fel az igény létrehozásukra, majd a fegyverszüneteket követően a „feldolgozás” szegmensei még működnek néhány évig, de békeidőszakban felszámolták azokat. Harci tapasztalatok hiányában a műveleti eljárásokat csupán tanulmányok, gyakorlatok, szimulációk és hadijátékok segítségével képesek fejleszteni, melyekből a levont következtetések sok esetben a későbbi éles bevetés során nem válnak be. A haderő alkalmazkodóképességét próbára teszi, ha egy megszokottól teljesen más műveleti területre vezénylik. Ekkor válik döntő fontosságúvá a tapasztalatfeldolgozó eljárás, melynek segítségével transzformálják, a környezethez igazítják a harcászati eljárásokat, a szervezeti felépítést és a későbbiekben fejlesztendő eszközöket.

A fegyveres konfliktusokat a következő perspektívákból dolgozom fel:

- első világháború: német és amerikai;
- két világháború közötti időszak és a második világháború: német és amerikai, valamint szovjet;
- hidegháborús korszak: tapasztalatfeldolgozási kezdeményezések, törekvések.

A fókusz a szárazföldi haderőnem evolúciójára helyeztem. A légierőt csakis indokolt esetben, a szoros együttműködést befolyásoló területeken említem, ilyen többek közt a közvetlen légi tűztámogatás. Továbbá a forgószárnyas repülőeszközök – melyek sok esetben a légideszantműveletek „igáslovai” – alkalmazását is említem a tanulmányban, mivel ez a csapatnem általában az adott szárazföldi haderőnem kötelékébe tartozik, csapatrepülőök megnevezéssel.

A NÉMET (BIRODALMI) HADSEREG

Az első világháború kezdeti éveiben a haditechnikai eszközök igen jelentős mértékben erősítették a védelmi harctevékenységet, ezért megoldáskeresési mechanizmus indult el párhuzamosan a szemben álló hadseregeknél. „*A német Hadügyminisztérium 1915. március 2-án utasította a német VIII. hadtestet, hogy alakítson egy »két törzsből (19 fő), két utászs századból (2×217 fő), és 20 db 37 mm-es löveggel felszerelt ágyús osztagból (196 fő) álló rohamosztagot« (Sturmabteilungot), összesen 649 fő létszámmal. A csoport még március folyamán megalakult, parancsnoka Georg Calsow utászőrnagy lett, aki után az egységet »Sturmabteilung Calsownak« keresztelték el.*”²

1915 májusában a Vimy-dombhat³ elleni francia támadás résztvevője, Laffargue százados szemtanúja volt, ahogy zászlóaljnak támadását tartóztatta fel mindössze két darab német géppuska. A kudarc egy vitairat megírására ösztökölte lábadozása ideje alatt. A sokszorosított pamflet a francia haderő felső vezetése részéről érdektelenséget váltott ki, az angol vezetés

² Kloska 2015, 50.

³ A Vimy-dombhat – vagy más megnevezéssel Vimy-gerinc – a franciaországi Arras városától északkeleti irányban tíz kilométer távolságban helyezkedik el.

sem vette át, viszont egy példánya a németek zsákmánya lett, melyet rövid idő alatt lefordítottak, és hivatalos kiképzési segédletként használták fel.⁴

A Calsow rohamzászlóalj a nyár folyamán a korábbi elképzelt harceljárásokat figyelmen kívül hagyva sorgyalogságként vetették be, ami súlyos következményekkel járt: veszteségi listára került 13 db gyalogsági löveg, az utászok élőereje pedig 50%-ra csökkent. Calsow őrnagyot leváltották, helyére Rohr századost nevezték ki. Az alegységet átszervezték, és géppuskákat, közepes és nehéz aknavetőket, gránátvetőket, további gyalogsági lövegeket és lángszórókat kapott.⁵

A császári haderő fontos hadműveletek végrehajtási fázisa alatt törzstiszteket vezényelt ideiglenes megfigyelői beosztásokba, azt követően a helyszíni parancsnokokat egybehívták, ahol jelentéseik alapján írták meg az összegzett tapasztalati jelentéseket. Példa erre az 1916. évi somme-i védelmi harcok tapasztalati jelentése. Publikálták, terjesztették és felhasználták harcszabályzat-módosításra és -szerkesztésre. A Főhadvezetőség 1916. december 1-jén adta ki a védelmi harcra vonatkozó vezetési alapelvek doktrínáját, mely a gyaloghadosztályok ezredeit lecsökkentette háromra, ezáltal rugalmasabb, egyszerűbb vezetés-irányítást tett lehetővé.⁶

Rohr zászlóaljának részei a sorgyalogság alegységeivel együttműködve 1916-ban támadást hajtottak végre a verduni szektorban. A sikertelenséget követően a százados március 13-án részt vett a 3. Főparancsnokság⁷ harcálláspontján lefolytatott parancsnoki értekezleten, ahol jelen volt von Lochow tábornok vezérkari főnök, Wetzel ezredes és von Stülpnagel őrnagy.⁸ Miután kérdőre vonták a századost, ő a kudarc okaiként a sorgyalogság kézigranát-használatban és közelharcban való kiképzetlenségét, valamint a tüztámogató géppuskákkal és könnyű aknavetőkkal történő elégtelen együttműködést sorolta fel. A százados utasítást kapott, hogy megjegyzéseit azonnal ismétlje meg az 5. Hadsereg Főparancsnoksága irányába, továbbá képezzen ki hadosztályokat a korszerű közelharcra és a fegyvernemi együttműködésre.

Beuville település közelében egy kiképző-gyakorló teret rendeztek be, ahova a Főhadvezetőség utasítására minden nyugati fronton harcoló hadseregnek vezényelni kellett két tisztet és négy altisztet, akik a négyhetes tanfolyamot követően saját alakulatukhoz visszaérkezve „képezd a kiképzőt” jelleggel továbbadták megszerzett ismereteiket.⁹ A rohamzászlóalj – támadó feladatai mellett – kiképzőalegységként is működött. Rohr írta meg az *Instrukciók rohamzászlóalj kiképzéséhez* című segédletet,¹⁰ melyet 1916 májusában adtak ki,¹¹ ekkor nevezték át az alegységet „Rohr rohamzászlóaljra”.

1916 végén a rohamzászlóalj tarackos ütegét bízták meg azzal a feladattal, hogy képezze ki a nyugati front közelharc (Nahkampf-Batterie) és gyalogsági löveg ütegeit. A tarackos üteg ezenfelül az új tűzérségi fegyverek és eszközök csapatpróbáit hajtotta végre, és a kutatás-fejlesztésben is részt vett. Március elejére az 1918. tavaszi német támadás előkészítése keretében harminc feletti hadosztály átképzése történt meg az új

⁴ Knorr 1991, 27.

⁵ The soldier's burden 2020.

⁶ Ghiz 2014, 18.

⁷ General-Commando 3.

⁸ Von Stülpnagel őrnagy akkori beosztása „Ia”, mely a US/NATO-terminológiában G3 hadműveleti részlegvezetőnek feleltethető meg.

⁹ Ghiz 2014: i. m. 28. (A szerző fordítása.)

¹⁰ Anweisung für die Ausbildung beim Sturm-Bataillon.

¹¹ Campbell 2020, 21.

roham- és sikerkifejlesztő harcászatra.¹² Rohr századost kinevezték 1918 januárjában az első roham-harcokoszízáslóalj¹³ parancsnokává. Az egyedi szervezetű zászlóalj alapjaira építve kísérletezték ki, majd alkalmazták éles harc feladatban a harcokoszíók és a gyalogság közötti együttműködést.

A nyugati fronton az új doktrína oktatása céljából a vezérkar utasítására továbbképző iskolákat hoztak létre, melyekbe nemcsak altiszteket és alacsonyabb beosztású csapattiszteket, hanem hadosztályparancsnokokat is vezényeltek.¹⁴

AMERIKAI EXPEDÍCIÓS HADSEREG – ELSŐ VILÁGHÁBORÚ

Európába az első amerikai csapatok 1917. június hónapban érkeztek meg. Az erőfejlesztés időszakában az Európába érkező állomány 90 napos kiképzési, akklimatizációs¹⁵ és tapasztalatátvevő tevékenységet hajtott végre. Az angol és a francia hadseregtől kiképzési szabályzatokat és instrktorokat szereztek be. Tapasztalatátadás és -szerzés céljából az Expedíciós Hadsereg csapatai három hónapos turnusokban francia alakulatok alárendeltségében szolgáltak, mely időszak alatt tíznapos időtartamban, rotálva árokszolgálatot láttak el, és vállalkozásokban vettek részt.

Emellett 1917 decemberétől angol és francia tisztek a tengerentúlon is, Észak-Karolinában a 4. Hadosztály tiszti és altiszti állománya részére adták át harci tapasztalataikat azok számára, akik később a legénységi állományt képezték ki.¹⁶

A franciák alapvetően a tüzérség és a géppuskák alkalmazására támaszkodtak, védelemközpontú szemléletük jelentősen különbözött az amerikaiak agresszív nyílt mezei támadó harcra felkészített csapatainak hozzáállásától. Az antant tisztjeitől eltérően az Expedíciós Hadsereg parancsnoka, Pershing tábornok hitt abban, hogy lehetséges a német védelem hadászati áttörése a megszokott amerikai elvek szerint is. Ennek következtében a doktrinális szakadék fokozatosan szélesedett az antant erői között, míg az amerikaiak 1918 nyarán szakítottak az angol és a francia mentoraikkal.¹⁷ Mindezek ellenére a francia haderő 1917-es kiadású *Kézikönyv gyalog szakaszparancsnokok részére* című kiadványát, valamint a britektől átvett, 1916-ban keletkezett *Megjegyzések az árokharcról gyalogsági tisztek részére* címet viselő vitairatot – melynek fordítását az Amerikai Egyesült Államok Katonai Főiskolája (War College) végezte, majd nyomtatta ki – eljuttatták az Európában harcoló csapatok részére. Szintén honi területről kapták meg az óceánon túli erők a Haditerv Osztály (War Plans Division) által nyomtatott *Brit megjegyzések a jelen harcokról* című kiadványt 1918. március–április hónapban. De publikáltak a Német Birodalmi Hadseregtől zsákmányolt iratokat is, mint például a somme-i csata tapasztalatait.

George C. Marshall tábornok saját harcparancs kidolgozásához felhasználta Ludendorff császári tábornok korábbi harcászati utasításait is.¹⁸ A Kiképzési és Oktatási Kar¹⁹ szerkesztette a *Jegyzetek a katonai kiképzésről és oktatásról*²⁰ című kiadványt, mely 1918 augusz-

¹² The soldier's burden 2020: i. m.; Murray 2011. (A szerző fordítása.)

¹³ Sturm-Panzer-Kraftwagen-Abteilung.

¹⁴ Murray 2011: i. m.

¹⁵ Crane et al. 2019, 3.

¹⁶ Uo. 2.

¹⁷ Fiske 1940, 7.; Vetock 1988, 40.

¹⁸ Marshall 1976, 126. (A szerző fordítása.)

¹⁹ Training and Instruction Branch. (A szerző fordítása.)

²⁰ Military Notes on Training and Instruction.

tusában jelent meg, majd ezt októberben két újabb kiadás követte. Ezek főleg brit és német forrású anyagok voltak, viszont csekély amerikai tapasztalatot tartalmaztak. Ezzel ellentétben a tűzér és a gyalogsági fegyvernemi magazinokban megjelentették a saját tapasztalatokat is, viszont ezek nem váltak doktrínává, nem épültek be a szabályzatok rendszerébe, így e háttér kialakítása nélkül nem tisztázott, hogy a tapasztalatok visszaforgatása és alkalmazása hogyan történt, egyáltalán megtörtént-e. A gyűjtött tapasztalatok szervezetszerű kezelésének igényére az egyik szerkesztő hívta fel a figyelmet, miszerint az ország fővárosában, egy épületen belül szükséges összevonni a magazinok szerkesztőségét az információk megosztásának/visszaforgatásának hatékonyabbá tétele okán.²¹

Az 1918. őszi, a verduni szektorban végrehajtott amerikai támadást elemző német felderítőjelentés szerint a gránátölcsérek által szabdalt terep nyújtotta fedezékeket a gyalogság nem használta ki, a kúszás és a szökellés egyéni mozgásmódokat sem alkalmazták. Az Expedíciós Hadsereg 40 tisztből összetevődő kiképzési részlege (akkoriban még G5 megnevezéssel) parancsnokának nyomására függetlenítték magukat az angol és a francia mentortevékenységtől. Feladatuk a kiképzés szabványosítása és egységesítése volt.²²

A franciaországi Langresben három hónapos törzstiszti tanfolyamot szerveztek, ahol a honi Fort Leavenworth-i Törzskari Iskola szemléletmódja szerint nyílt terepen végrehajtott támadó hadműveletek szervezése, tervezése volt a foglalkozások tárgya. A G5 által szerkesztett első, jelentős tapasztalatokat magában foglaló kiadványok az alábbiak voltak:

- az 1918 nyarán kibocsátott *Amerikai tiszti jelentés a folyamatban lévő harcokról*,²³ melyből 5000 példányt nyomtattak;
- frissített kiképzési szabályzat hadosztály- és hadtestparancsnokok részére, 4000 fölötti példányszámban, 1918. augusztusban;
- hadosztályokhoz vezényelt szemlebizottságok jelentései, melyek harcászati eljárások és egyéni technikák terén tapasztalt hiányosságokra világítanak rá;²⁴
- tízoldalas vitairat 55 ezer példányban, mely szintén a szabályzatokban foglalt alapelvek hiányos alkalmazását taglalja, úgymint a támadó alakzatokban a tér- és távközök tartása, támadó hullámok közötti távolság túl kicsi stb.²⁵

Későn, már a háború befejeződését követően, decemberben jelent meg a 144 oldal terjedelmű, 80 ezer példányban nyomtatott *Gyalogsági kiképzési szabályzat*,²⁶ melynek első fele alaki szabályzat, viszont a fennmaradó beltartalmat már a nyugati front tapasztalatait feldolgozó frissített harcászati eljárások alkotják.²⁷

Néhány év leforgása alatt oly mértékű harcászati fejlődésre kényszerültek a harcolók, a harctámogatók és a harci kiszolgáló támogatók, mely azelőtt több évszázad alatt következett be a hadművészet történetében. A technikai fejlődés gyorsulása új kihívás elé állította a hadviselő feleket. A hadászati patthelyzet megoldására törekvő és ennek érdekében újabb és újabb technikai fejlesztéseket, illetve harceljárásokat kipróbáló hadseregek miatt szükségessé vált a tapasztalatok gyűjtése, megosztása és feldolgozása.

²¹ Vetock 1988: i. m 42.

²² Uo. 47. (A szerző fordítása.)

²³ Report of American Officer on Recent Fighting.

²⁴ Vetock 1988: i. m. 48. (A szerző fordítása.)

²⁵ Uo. 49. (A szerző fordítása.)

²⁶ Infantry Drill Regulations.

²⁷ Infantry Drill Regulations (Provisional) 1919.

A HARMADIK BIRODALOM HADEREJE – MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

A versailles-i szerződés fegyver- és létszámkorlátozásai ellenére a Reichswehr az első világháborúban szerzett tapasztalatokat figyelembe véve összefegyvernemi doktrínát fektetett le, hogy elkerüljék az eljövendő háború állásharcait.²⁸ *Vezetés és az összefegyvernemi harc megvívása*²⁹ címmel 1921-ben a harctéri tapasztalatok első, majd két évvel később a második részét adták ki, mely megágyazott az évekkel későbbi, harcokocsizók, gépesített erők, légi csapatok, gyalogság és tüzérség közötti, harci helyzetekben történő együttműködés kialakítását és alkalmazását tárgyaló kiadványoknak.

Az 1806-os veszített jénai csata hatására a porosz haderő csapatvezetési reformot hajtott végre, mely a delegált felelősség, a decentralizáció, a kölcsönös bizalom, valamint a delegált döntés pilléreken nyugodott. „Az elérendő cél meghatározásán túl a végrehajtás mikéntjét az előljáró csak a koordinációhoz szükséges minimális mértékben korlátozza [...] a parancsnokoknak számtalan helyzetben kell önállóan dönteniük a saját helyzetmegítélésük alapján. Kedvezőtlen lenne, ha parancsra kellene várniuk olyankor, amikor az nem adható. Az önálló tevékenység eredményessége növelhető, ha az előljáró szándékának, elgondolásának megfelelően cselekszik [...] az *Auftragstaktik* kifejezés [küldetésorientált vezetés – N. I.] 1871 körül született. Hivatalosan az 1888-ban kiadott gyalogsági szabályzatban jelent meg először.”³⁰

Az *Auftragstaktik* szellemiségében írták meg az *Összefegyvernemi erők vezetése* doktrínát (Truppenführung), mely az alárendelték részére delegál széles körű döntéshozói felelősséget, és ad széles keretek közötti mozgásteret. A *Heeresdruckvorschrift 300* című szabályzat keretének első része 1933-ban, második része 1934-ben látott napvilágot, és a haderő alapkövei lettek. A második világháború konvencionális összefegyvernemi összecsapásai során – amikor a harcmezők élesen és gyorsan váltakoztak –, kulcsfontosságú tényezővé vált a küldetésorientált vezetési szemlélet alkalmazása.

Az európai nagyhatalmak számára a spanyol polgárháború szolgált harcászati/hadműveleti kísérleti terepként, ahol a németek és a szovjetek kitelepült kontingenseiknek köszönhetően közvetlen tapasztalatokat szereztek, míg például a franciák közvetett módon, másodkézből értesültek a fegyveres konfliktus lefolyásáról. A német légi csapatok a spanyol polgárháborút követően egy lakatlan falu ellen hatástechnikai kísérletet hajtottak végre: vastag falú, kőből épített épületeken különböző ejtőlőszerek rombolóképességét vizsgálták. A francia katonai szaksajtóban cikkek jelentek meg, melyek a „mobil légi tüzérség”, a zuhanóbombázók szárazföldi csapatok harcának támogatásában rejlő lehetőségeit hangsúlyozták, viszont a tüzér fegyvernem felsőbbrendűségében bízó katonai felső vezetés félresöpörte a Spanyolországban történeteket, azokat kivételesnek bélyegezve, a szemben álló erők elégtelen mennyiségű és minőségű tüzérsége miatt.³¹

Ellentétes következtetésekre jutott a német hadvezetés. Megállapításuk szerint a gépesített szárazföldi támadó ékeket a vonatott tüzérség kevésbé tudja követni, ezért a tüztámogatási ernyőben holtterek keletkeznek, melyeket Stuka zuhanóbombázók alkalmazásával lehet lefedni, ezenfelül tíz perc időtartamon belül nagyobb tömegű ejtőlőszert képesek célba juttatni, mint a csöves tábori tüzérség.

²⁸ Habeck 2003, 23. (A szerző fordítása.)

²⁹ Führung und Gefecht der verbundenen Waffen.

³⁰ Czeglédi 2015, 89.; Kaló 2016.

³¹ Knorr 1991: i. m. 128.

A lengyel hadjárat lezárulását követően a Szárazföldi Erők vezérkari főnöke 1939. október hónapban parancsot adott ki, miszerint a hadosztály- és a hadtestparancsnokságok készítsenek tapasztalati jelentéseket a hadműveletről. A magasabbegységek összesítették az ezredektől érkezett és a saját megfigyeléseiket, majd a vezérkari utasítástól számított egy hónapon belül továbbították a Szárazföldi Erők Főparancsnoksága felé.³² A német hadseregre jellemző küldetésorientált vezetési szellemiségnek köszönhetően a csapattisztek kritikus hozzáállással, a hiányosságokat is feltáró, őszinte és pontos teljesítményértékeléseket szerkesztettek saját egységeikről. A jelentések alapján az alapvető készségek és tudásszint terén mutatkozó hiányosságok miatt a Szárazföldi Erők Főparancsnoksága hat hónap időtartamban ismeretfrissítő képzést rendelt el³³ a lengyel hadjáratban részt vett, továbbá a következő évi nyugati hadjáratba tervezett és a tartalék egységek részére, egyesharcostól ezredszintű hadgyakorlatig bezárólag.

A Vezérkar Kiképzési Főnöksége a fegyvernemi iskolák részére meghatározta az elérendő célokat, és kidolgozta a követelményeket, és a lengyel hadszínteret megjárt tiszteket és altiszteket vezényelték kiképző beosztásokba. Csapattisztek részére egy kiképző-gyakorló hadosztályt állítottak fel, ahol három-négy hét hosszúságú tanfolyamokon, váltásonként 300 tiszt vett részt.³⁴ Az egyik kardinális negatív tapasztalat volt a páncélos-gépesített csapatok elégtelen közvetlen légi támogatása a siker kifejlesztése és az üldözés fázisában. Az 1940. év késő áprilisában lefolytatott harcászati kísérletek alapján a páncéloshadosztályok állománytábláját páncélozott járművel felszerelt, mozgás közben is használható rádió adó-vevő készülékekkel felszerelt Luftwaffe összekötő csoportokkal tervezték kiegészíteni, de a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt a francia hadjárat is a korábbi – lengyel – tapasztalatokat termelte ki.³⁵ Csupán hat nappal Franciaország kapitulációját követően, június 28-án a Vezérkar az általa összeállított kérdéslista mentén ismét értékelő és tapasztalati jelentéseket kért minden hadosztály-, hadtest- és hadsereg-parancsnokságtól.³⁶

A keleti fronton 1942. október hónapban az 51. Hadtest³⁷ a Sztálingrádban harcoló 24. páncéloshadosztályt utasította, hogy összegezze addig szerzett helység-harc-tapasztalatait annak érdekében, hogy csökkentsék a kiképzésükben tapasztalható hiányosságokat. A jelentés a megfigyeléseket fegyvernemenként, csapatnemenként és szakcsapatonként foglalta az alábbi pontokba:

- páncélgránátosok alkalmazása páncélozott harcjárművek által támogatva, illetve önállóan;
- előírás harckocsizók részére a gyalogsággal és a páncélgránátosokkal történő együttműködésről;
- tűzéség: összekötő tisztek, előretolt tűzmegfigyelők, roham-tűzelőkészítés, lefogatóz, lőszerutánpótlás kérdése és egyes tűzéseszközök átalárendelése gyalogság közvetlen tűztámogatása céljából;
- utászok együttműködése páncélosokkal;
- páncélvadász harcjárművekkel szerzett tapasztalatok;
- híradó-összeköttetés támadás és védelmi harc közben;
- légi erővel történő együttműködés.³⁸

³² Oberkommando des Heeres.

³³ Visser 2008, 131.

³⁴ Frieser 2012, 45.

³⁵ Murray 2011: i. m. 143.

³⁶ Knorr 1991: i. m. 104.

³⁷ LI. Armeekorps.

³⁸ Mark 2014, 304–305.

A felső vezetés részéről kezdeményezett, időben rövid lefolyású tapasztalatfeldolgozást a következő eset szemlélteti. Az 1942. szeptember 20-án tartott parancsnoki konferencián Hitler a Sztálingrádban vívott támadó műveletek közvetlen tüztámogatására egy nagy űrméretű löveggel rendelkező páncélos gyártását és frontra szállítását parancsolta meg a lehető legrövidebb idő alatt.³⁹ A feladattal megbízott Alkett cég két napon belül elkészítette a s.I.G.33B típusjelű jármű terveit,⁴⁰ melyből az első hat példány október 27-én vagonírozta ki Sztálingrád közelében. A rohamlöveg egy kiforratlan műszaki improvizáció volt, viszont egy különleges körülményre adott gyors reagálás mintapéldája.

A páncélozott erők tapasztalatmegosztó platformja az 1943 nyarától a következő év decemberéig, 12 és 52 oldalszám közötti terjedelemben havonta megjelenő *Nachrichtenblatt der Panzertruppe* kiadvány volt, melyet a páncéloscsapatok főszemlélője hatáskörében szerkesztettek és terjesztettek.⁴¹

A doktrínák informálisan, a helyi parancsnokok kezdeményezőkézsége útján is változtak. A tiszteket, altiszteket időközönként kivonták és forgatták a műveleti terület és a hátszországban elhelyezkedő kiképzőbázisok és iskolák között, ezáltal a friss haditapasztalatok bekerültek az újoncok képzésébe, az instruktorok gyakran sérülésükből lábadozó katonák voltak. Az újoncokat olyan parancsnok képezte ki, aki a leendő szolgálati helyéhez tartozó hadosztályban szolgált.⁴² Mivel a jövőben ezekkel az újonccal kellett majd együtt szolgálniuk, ezáltal a kiképzők is motiválva érezték magukat a kiképzés magas színvonalon történő végrehajtásában.

A tapasztalatok beépülését a haderő személyi utánpótlási/feltöltési rendszere is elősegítette. Az újoncok a hadosztályok tábori pótzászlóaljba érkeztek, ahol további akklimatizációs/ ismeretfrissítő kiképzést hajtottak végre. Az egységek, alegységek a műveleti terület jellegzetességeihez, a szemben álló félhez igazodó eljárásokat dolgoztak ki, amely ismereteket a saját mögöttes területen a beérkező újoncoknak adtak át, mielőtt még a végső szolgálati helyükre indultak. A háború végéhez közeledve eme alapképző és pótzászlóaljak gyakran kerültek alkalmazásra kiképzésük megszakításával partizánvadász feladatra vagy áttört ellenséges erők feltartóztatására.⁴³

A szabvány műveleti eljárásokat a helyi parancsnokok és törzsek informálisan módosították az adott műveleti környezethez, ellenséghez igazítva azokat. A háború második felében a német decentralizált védelmi eljárások folyamatosan változtak, a csapatok harci jelentések útján informálták a többi alakulatot a saját tapasztalataikról.⁴⁴

A tisztképzés területén 1942 végéig a tisztjelöltek hat hónapos kiképzést követően három hónap frontszolgálatot teljesítettek, majd tiszti iskolában eltöltöttek három hónapot, amit egy újabb frontszolgálat követett kettő-négy hónap időtartamban, végül sor került a tisztavatásra. A képzés rendszere lehetővé tette az aktuális tapasztalatok begyűjtését első kézből a műveleti területen, viszont a tisztjelöltek magas veszteségei miatt a frontszolgálatot végül két hónapra csökkentették.⁴⁵

³⁹ Mark 2018, 43.

⁴⁰ Mark 2018: i. m. 45.

⁴¹ Sturmpanzer 2020.

⁴² Creveld 1982, 72.

⁴³ Creveld 1982: i. m. 75–76.

⁴⁴ Wray 1986, 174.

⁴⁵ Creveld 1982: i. m. 138–139.

A vezérkari törzstiszti tanfolyam hároméves időtartamát a háború szükségletei miatt 1942 márciusában másfél évre csökkentették, melyből a jelölt kilenc hónapot töltött valós törzsszolgálattal egy hadszíntéren lévő hadosztály, ezt követően pedig egy magasabb szintű (hadsereg) egység törzskarában, végül a nyolc hét időtartamú hátországi oktatással fejeződött be a tanfolyam.⁴⁶

A Wehrmacht és a Waffen-SS hatékonyságát a küldetésorientált vezetési felfogás alkalmazásában keresik a hadtörténészek, de a teljes kép kialakításához hozzátartozik a tapasztalatfeldolgozás is, többek közt a veteránok visszaforgatása a kiképzőintézetekbe és a tábori pótzászlóalj alkalmazása.

A US ARMY – MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

Még az Amerikai Egyesült Államok háborúba lépését megelőzően, 1940-ben a Katonai Hírszerző Szolgálat Terjesztő Részlege kiadta az első – az adott évben lezajlott francia hadjáratot feldolgozó – *Előzetes Tapasztalati Közlöny*.⁴⁷ A következő 18 hónap során publikált kiadások egyre hasznosabb és részletesebb külföldi harci tapasztalatokat tartalmaztak, többek közt olvasható egy elemzés a Wehrmacht lengyelországi teljesítményéről is. A címét időközben *Információs Közlönyre*⁴⁸ módosították. Az 1941. decemberi szám tematikája a német páncélautós felderítőerők szervezeti felépítése, haditechnikai eszközparkja és alkalmazása volt. Közzétették egy német felderítő-zászlóalj harcjelentését egy, a Loire-on átívelő híd elfoglalásáról a francia hadjárat keretében, melyet amerikai kritikai kommentárral láttak el. Forrása a német *Katonai Hetilap*⁴⁹ volt, melyet amerikai külügyi alkalmazottak szereztek be Berlinben. Brit dokumentumokat és zsákmányolt német utasítások szó szerinti fordítását is tartalmazza az az 1942. júliusi szám, amely a Líbiában tevékenykedő német erők harcászati eljárásait tárgyalja.

Szintén a Katonai Hírszerző Szolgálat szerkesztette a *Hírszerző Közlöny*⁵⁰ című folyóiratot 1942. szeptembertől 1946. júniusig, hogy saját erőiket informálja a szemben álló erők harcászati eljárásairól és technikai eszközeiről. Az 1942-től havonta megjelenő *Harcászati és Technikai Trendek*⁵¹ a Hírszerző Közlönyben tárgyalt műszaki vonatkozású témákat bonthatották ki részletesebben, többek közt idéztek egy orosz jelentést az újonnan megjelenő Pz.VI. Tiger harckocsi elleni védekezési eljárásokról.⁵² Ezen túlmenően néhány publicisztika tartalmát a szövetséges brit és új-zélandi haderőtől vették át, valamint német, szovjet és japán tapasztalati jelentések, eljárások is részét képezték a megjelent anyagoknak.

Szintén az új háború külföldi katonai szemléjeként szolgált a belső felhasználású *Két háborús év katonai tapasztalatai* című irat, amely a Hadsereg Katonai Főiskolájának (Army War College) könyvtárában volt fellelhető.

Az első világháborús tapasztalatok az 1941-es kiképzési év programjában jelentek meg. A „helyőrségi órák” száma felére csökkent, ezen belül az alaki foglalkozások ideje 120-ról 39-re esett. A felszabaduló időt a lökiképzés szignifikáns növelésére fordították: 78-ról 117 órára

⁴⁶ Creveld 1982: i. m. 148.

⁴⁷ Tentative Lessons Bulletin; Vetock 1988: i. m. 57. (A szerző fordítása.)

⁴⁸ Information Bulletin. (A szerző fordítása.)

⁴⁹ Militar Wochenblatt. (A szerző fordítása.)

⁵⁰ Intelligence Bulletin.

⁵¹ Tactical and Technical Trends. (A szerző fordítása.)

⁵² Lone sentry 2020: i. m.

(viszont később, a koreai háborúval foglalkozó fejezetben tárgyalt okok miatt a harctéri hatékonyság nem megfelelő szintű volt). Továbbá megjelent a mozgó célokra kiváltott tűz gyakorlása is. A szuronyvitan időtartama egyharmaddal csökkent, míg a kézigranát-kiképzésé négyeszeresére növekedett. Teljesen új tárgykörként az éjszakai műveletekre nyolc óra jutott. Ahogy más korabeli haderőkre is jellemző volt, a fenyegetés vegyi harcanyagok bevetésétől csökkent, ezért az 1918-as tíz órától háromra csökkentették a vegyvédelmi kiképzést.⁵³

A fegyvernemi iskolák, kiképzőközpontok nagy mennyiségű kiképző irodalmat (szabályzatterv, piszkozat, vázlat, segédlet) kezdtek előállítani, melyeket felterjesztettek elbírálásra annak érdekében, hogy szabályzatokká váljanak. A doktrínakészítés időigényes folyamatát a Szárazföldi Erők Parancsnoksága⁵⁴ végezte, válogatta, lektorálta, valamint kiszűrte a jelentéktelen megállapításokat és a gyenge fogalmazványokat. A kiképzési irodalom kanonizálása terén lépéshátrányban voltak kapacitáshiány miatt, amit kiváltott az, hogy a kiképzőintézetek a saját, nem hivatalos, helyi tanfolyami, kiképzési vázlataikat alkalmazták, melyek egyre szélesebb körben terjedtek központi koordinálás nélkül. A decentralizált, alulról szerveződő folyamat által termelt kiképzési irodalom az egymásnak ellentmondó megállapítások és szegényes információk miatt az olvasóban megrökönyödést és zavarodottságot váltott ki.⁵⁵

A csendes-óceáni szigetcsaták, valamint az észak-afrikai partraszállás tekintetében a honi kiképzőállományt és infrastruktúrát több ezer kilométer választotta el a harcoló erőktől. Az interkontinentális légiszállító-kapacitás még csekély volt, emiatt kiképzőként funkcionáló, frontszolgálatot teljesített katonákat tömegesen nem lehetett rotálni, ellentétben a német haderővel, mely esetében a földrajzi távolság és akadályok a módszert lehetővé tették. A tanterem és a harctér, a szabályzat és a tapasztalat közti szakadékot nehéz volt áthidalni, és ezt orvosolandó 1944 második felében harci tapasztalattal rendelkező tiszteket kezdtek Európából a honi kiképzőbázisokra szállítani.⁵⁶ A veszteségek feltöltése céljából a személyi utánpótlást alap- és szakkiképzésüket követően legtöbbször akklimatizációs, ismeretfrissítő felkészítés nélkül küldték szolgálati helyeikre. Javaslat fogalmazódott meg, miszerint létre kell hozni a német hadsereg – előző fejezetben tárgyalt – beillesztő/tapasztalatátadó rendszerének amerikai megfelelőjét. Mivel a felső vezetés nem tett lépéseket az ügy érdekében, ezért decentralizált jelleggel a 79. gyaloghadosztály öntevékenyen kialakította a saját, a Wehrmacht⁵⁷ által alkalmazotthoz hasonló rendszerét.

Az Amerikai Egyesült Államokból megfigyelőket küldtek a hadszíntérre, akik különböző szintű parancsnokságokat és egységeket jártak be, majd visszatérve a hátszágba átadták a begyűjtött tapasztalatokat, viszont sem a megfigyelők, sem a Szárazföldi Erők Parancsnoksága nem dolgozta fel azokat, hanem egyenesen a fegyvernemi iskolák és kiképzőközpontok irányába továbbították, melyek elvégezték a kiértékelő eljárást. A megfigyelői jelentésekből egy-egy példányt a szárazföldi haderőnem⁵⁸ Felderítő-hírszerző részlege (G2) is kézhez kapott. A hadosztályok által készített harcjelentések (*battle report*) kezdetben a Washingtonban székelő főhadsegédhez kerültek, aki szelektálta ezeket, és informálta

⁵³ Crane et al. 2019: i. m. 14–15.

⁵⁴ Army Ground Forces Headquarters.

⁵⁵ Vetock 1988: i. m. 59.

⁵⁶ Creveld 1982: i. m. 74.

⁵⁷ A Harmadik Birodalom légierijét, haditengerészetét és szárazföldi haderőnemét magában foglaló szervezetet a Wehrmacht.

⁵⁸ Army Ground Forces. (A szerző fordítása.)

a Vezérkart, viszont egyéb adminisztrációs feladatai miatt a feladatkör 1944. februárban átkerült a Műveleti Osztály⁵⁹ alárendeltségében működő Harcelemző Részleghez.⁶⁰

A több hadszíntéren küzdő haderőn belüli információelosztást elősegítő a Műveleti Osztály két kiadványt szerkesztett. Az egyik ezek közül a Műveleti Osztály Információs Közlönye,⁶¹ mely 32 kiadásban jelent meg két-három hetes időközönként, az első 1944. januárban. Az aktuális szám utolsó példányának nyomdából kikerülését követő 48 órán belül légi úton az óceánon túli hadszínterekre, a hadosztály- és a hadtestparancsnokságok részére szállították. A szerkesztői munkafolyamat alatt csak felületesen nézték át a feldolgozandó anyagot, nem egyeztették, harmonizálták az érvényben lévő szabályzatokkal. A titkos minősítésű, tíz oldal terjedelmű füzetek csupán tapasztalatmegosztó felületként funkcionáltak, azokat nem dolgozták fel. 1945. április és július között kilenc kiegészítése jelent meg, amelyekből nyolc füzet partraszállási témakörrel foglalkozott.

A Műveleti Osztály másik folyóirata Harci Tapasztalatok (*Combat Lessons*) címen jelent meg, amelynek célcsoportja döntően a kisalegység-parancsnokok és a legénységi állomány voltak, emiatt bizonyos fejezeteire a képregényszerű motívumok használata jellemző. Az első számot, amely 1944 elején került a csapatokhoz, havi rendszerességgel követte a többi, az utolsó 1945 nyarán jelent meg. A titkos minősítésű társával egyetemben szintén tapasztalatmegosztó platformként funkcionált, a csapatoktól gyűjtött improvizált eljárások ritkán kerültek a szabályzatkészítőkhöz és a kiképzőintézetekhez, nem volt szoros kapcsolat a szárazföldi haderőnem és a Műveleti Osztály között.

További tapasztalatmegosztó platformok voltak az alábbiak:

- Gyalogsági Magazin (*Infantry Journal*): a gyalogsági fegyvernem újságja 1943. májustól, melynek Harci tények a csapatodnak⁶² című rovata gyűjtötte a harctéri tapasztalatokat;
- a második világháború hadjáratainak feldolgozott tapasztalatai:⁶³ a Szárazföldi Erők Parancsnoksága megfigyelői által készített jelentéseket és egyéb dokumentumokat felhasználva a Hadsereg Katonai Főiskola (Army War College) nem tanító oktatói szerkesztették;⁶⁴
- Hadsereg Diskurzus:⁶⁵ 1943. szeptembertől hetente megjelenő, a Tájékoztató Osztály⁶⁶ által az európai hadszíntéren szolgáló egyes harcosok számára kiadott zsebméretű füzet, mely az általános hadműveleti és katonapolitikai helyzetről és hadszíntérismeretről adott információt, legfontosabb része viszont a rövid harctéri javaslatok rovata;⁶⁷
- Harci Tapasztalatok:⁶⁸ az európai hadszíntéren szerzett, hadműveleti szintű tapasztalatgyűjtemény 1944. július 12-től.⁶⁹

A földközi-tengeri parancsnokságok nem jelentettek meg a fentiekhez hasonló kiadványokat. 1944 telén és 1945 elején egy négyhetes kiképzési rendezvényt hajtottak végre, amelynek

⁵⁹ Operations Division. (A szerző fordítása.)

⁶⁰ Combat Analysis Section; Vetock 1988: i. m. 62. (A szerző fordítása.)

⁶¹ Operations Division Information Bulletin. (A szerző fordítása.)

⁶² Battle facts for your outfit. (A szerző fordítása.)

⁶³ Lessons Learned in Campaigns, WW2.

⁶⁴ Vetock 1988: i. m. 65. (A szerző fordítása.)

⁶⁵ Army Talks. (A szerző fordítása.)

⁶⁶ Orientation Branch.

⁶⁷ Richmond 2020.

⁶⁸ Battle Experiences. (A szerző fordítása.)

⁶⁹ Vetock 1988: i. m. 66.

keretében az alegységeket fokozatosan kivonták a peremvonalból a mögöttes területre, ahol harci tapasztalattal rendelkező állomány tartott – az aktuális tapasztalatokat beépítve – kiképzési foglalkozásokat. A hadszíntérre érkezett újonc állomány tudásának megfelelő szintre emelésén túl a jövődöbéli alegységük katonáival történő összekovácsolásra is alkalmas volt ez a kiképzési program.⁷⁰ Az Olaszországban szerzett harci tapasztalatokat egy 600 oldal terjedelmű dokumentumban összegezték, melyet kiképzési céllal publikáltak.⁷¹

Nyugat-Európában a problémakört kimagaslóan magas szinten oldotta meg a 79. gyaloghadosztály. Minden ezrede felállított egy „feltöltő” alegységet, melyben a harcokból kivont tisztek és altisztek tartották a személyi utánpótlás felzárkóztató kiképzését. Mellékesen a rendszer lehetővé tette az alegységparancsnoki állomány pihentetését, regenerálódását is. A hadosztály innovációját néhány alakulat átvette. Minden bizonnyal az újoncbeillesztő szisztémának is köszönhetően a 79. hadosztály kimagasló harctéri teljesítményt nyújtott.

A Kasszerin-hágónál⁷² elszenvedett vereség után hét hónappal lépett életbe a továbbfejlesztett alapkiképzési program. Megjelent az aknaismeret, a saját és az ellenséges erők harcjárműveinek és repülőgépeinek felismerése. Mai szemmel nézve hihetetlen, hogy 1941-től csupán heti egy óra jutott testnevelésre, a későbbiekben ezt a hibát felismerve négy órára növelték azt, és kézi és lefegyverzési kiképzést is tartalmazott. További 40%-kal növekedett a lökiképzés, duplájára növekedtek a menetgyakorlatok és a több napig tartó terepfoglalkozások. 1943-tól már minden katona részt vett térképismereti és tereptani foglalkozásokon (korábban csupán egyes kiválasztottak hajtották végre a képzést).⁷³

1940-ben, illetve 1941-ben hadseregszinten átstrukturálták a négyes tagozódású hadosztályokat három ezredet magában foglaló felépítésre. Az európai harcok végeztével, 1945 májusában a japán főszigetek elfoglalása céljából felkészültek az átcsoportosításra, ezalatt elhatározták a négyes tagozódásra történő átalakítást is.⁷⁴ Ennek az oka az volt, hogy az ezredek rotációja megtörténhessen, továbbá a pihentetésük és a tartalékképzésük megvalósulhasson. Az Olaszországban harcoló magasabbegységek már korábban, előző év novemberében öntevékenyen átálltak a négy gyalogezredes variációra, haderőszinten a problémáról viszont nem volt konszenzus. 1945 novemberében a hadszíntérparancsnoki konferencián Patton tábornok elnökletével a gyaloghadosztály-parancsnokok a hadosztályonként egy „feltöltő” zászlóalj felállítása mellett kardoskodtak, viszont negyedik ezred, valamint lövészsázadokban negyedik szakasz létrehozása nélkül.⁷⁵

Az egyenruhás Hadtörténeti Részleg a Vezérkaron belül a Felderítő Csoportfőnökség alárendeltségébe tartozott. Az észak-afrikai partraszállástól kezdve kísérték a harcoló alakulatokat, törekedve arra, hogy szinte a történések pillanatában rögzítsék az eseményeket, amelyeket viszont csak háború utáni tapasztaltfeldolgozásra használtak fel. A hadművelési területen dolgozó történeti csoportok szakmai előjárói a hadszíntéri történések voltak, akik a hadszíntérparancsnok és törzse részére tanácsadó szerepet tölthettek be.⁷⁶ S. L. A. Marshall hadtörténész – aki az első világháborúban műszaki alegységben altiszti beosztás-

⁷⁰ Starr 1948, 376.

⁷¹ Vetock 1988: i. m. 66.

⁷² A Tunézia területén fekvő három km széles Kasszerin-hágó közelében ütközött meg első alkalommal a német és az amerikai haderő, ami az utóbbi vereségével végződött.

⁷³ Crane et al. 2019: i. m. 18.

⁷⁴ Greenfield et al. 2004, 482–483.

⁷⁵ Vetock 1988: i. m. 67.

⁷⁶ Uo. 69.

ban teljesített szolgálatot –, alkalmazta széleskörűen a bevetés utáni csoportinterjúk módszerét. Ezt először a csendes-óceáni hadszíntéren tette meg, a Kwajalein-atoll elfoglalásakor 1944. februárban, majd a normandiai partraszállást követően a nyugati fronton: rövid idővel egy adott harcselekményt követően, a részt vevő szakasz, század teljes állományát vagy a kulcsszemélyeket csoportosan kérdezte ki.

Az amerikai haderő háború alatti jellegzetessége a nagyfokú megfigyelőtevékenység, tapasztalatgyűjtés volt, amelyeket viszont kevésbé transzformáltak át a kiképzésbe és a szabályzatokba.

Természetesen a harcok lezárultával megszűnt a szoros értelemben vett tapasztalatgyűjtés és -feldolgozás jelentősége, viszont az események hadtörténeti feldolgozása elősegíti a jövő háborújára/háborúira való felkészülést (amennyiben azok is összefegyvernemi konvencionális összecsapások lesznek), a katonavezető-képzést, a kiképzést, a kutatás-fejlesztést.

Évekkel a győzelem napját követően a Harmadik Birodalom főtisztjei közül több mint 200 főt vontak be abba a programba, amely a Wehrmacht harctéri tapasztalatait dolgozta fel. Többek közt S. L. A. Marshall kezdeményezése nyomán Heinz Guderian, a páncélos csapatok főszemlélője és Franz Halder volt vezérkari főnök is résztvevője volt ennek a munkának. A százas nagyságrendben,⁷⁷ teljes egészében németek által megalkotott iratanyagot az Európai Parancsnokság Történeti Szekciója⁷⁸ gyűjtötte össze, majd a Külföldi Tanulmányok Kara⁷⁹ szerkesztette.⁸⁰ A Német jelentések sorozatban⁸¹ az alábbi jelentős munkák jelentek meg:

- 1951-ben a Harctéri improvizáció az orosz hadjárat alatt⁸² és a Német védelmi harcjelzések orosz áttöréssel szemben⁸³ – Erhard Rauss szerző és szerkesztő által;
- 1952-ben a Bekérített erők harctevékenysége⁸⁴ – Oldwig von Natzmertől;
- 1953-ban az Éjszakai harc⁸⁵ – Alfred Toppe dandártábornok tollából;
- 1953-ban a Német hadjáratok a Balkánon 1941 tavaszán.⁸⁶

Érdekes, hogy a legterjedelmesebb tanulmányok szerzői döntően a keleti hadszíntéren szolgálták le világháborús pályafutásukat, ezért kifejezetten a keleti hadszíntéren lejátszódó eseményeket, kiképzési levezetési terveket, tapasztalatokat taglaltak.

SZOVJET VÖRÖS HADSEREG – MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

Az Amerikai Egyesült Államok Szárazföldi Haderejével ellentétben a Vörös Hadsereg már 1941-ben létrehozott egy tapasztalatgyűjtő és -feldolgozó eljárást. A Történeti Osztály két részlegről tevődött össze: az egyik hagyományos történeti feladatokat (adatgyűjtést, esemény-

⁷⁷ Rauss 2016, 19.

⁷⁸ EUCOM Historical Division.

⁷⁹ Foreign Studies Branch. (A szerző fordítása.)

⁸⁰ Department of the Army Pamphlet No. 20-236 Night Combat. 1953, iii.; a Foreign Studies Branch az Office of the Chief of Military History Special Studies Division alárendeltségében működött. (A szerző fordítása.)

⁸¹ German Report Series. (A szerző fordítása.)

⁸² Military Improvisations During the Russian Campaign. (A szerző fordítása.)

⁸³ German Defense Tactics Against Russian Breakthroughs. (A szerző fordítása.)

⁸⁴ Operations of Encircled Forces. (A szerző fordítása.)

⁸⁵ Night Combat. (A szerző fordítása.)

⁸⁶ The German Campaigns in the Balkans, spring 1941.

és történet-összeállítást) hajtott végre, a másik munkacsoport pedig kiértékelte az arra alkalmas megfigyeléseket/tapasztalatokat, és azokra alkalmazási javaslatokat dolgozott ki.⁸⁷

A Történeti Osztály hadműveleti történeteket adott ki, 1944 elejéig körülbelül egy tucatnyi kiadványt. A tanulmányok titkosított besorolású példányait főtisztek voltak jogosultak olvasni, míg ezzel párhuzamosan a nagy példányszámban megjelentetett, nem minősített változatokat széles körben terjesztették.

A hadműveleti és a hadászati szintű műveleteket és logisztikai tapasztalatokat tárgyaló katonai magazin, a Szbornyik húsz kiadása került nyomdába, melyből hét 1944 elejéig jelent, és ezenfelül néhány 1945-ben. A 7. számú kiadás írói a Frunze Katonai Akadémia állományából kerültek ki, akiket különböző egységekhez, magasabbegységekhez vezényeltek adatgyűjtésre és megfigyelésre. Visszatérésüket követően egy hónapon keresztül más katonai főiskolák és intézetek képviselőivel együttesen elemezték ki a megfigyeléseiket. A következtetéseiket a Vezérkarnak továbbították, ahol kiválogatták és publikálták azokat. Ezt követően a Szbornyik a bővített, átdolgozott szabályzatok csapatokhoz jutását is szolgálta. További, a háború alatti információegosztó platformként szolgált a Vojennij Vesztnyik katonai magazin, melyben például a német haderő harcászati eljárásairól jelentek meg cikkek.⁸⁸

1941 tavaszától minden hadseregcsoport- és hadsereg-parancsnokság hadműveleti osztálya (J3) rendelkezett egy tapasztalatfeldolgozó részleggel; az itt szolgáló kettő-négy tiszt a törzsfőnök alárendeltségében dolgozott. A csoport együttműködött a kiképzési részleggel annak érdekében, hogy a tapasztalatok minél rövidebb idő alatt beépüljenek a kiképzési tervekbe. Néhány parancsnokság saját, helyi Szbornyik-kiadványokat is megjelentetett.⁸⁹

A tapasztalatfeldolgozó tisztek munkáját nehezítette a Vörös Hadsereg jellemző szervezeti kultúra, miszerint a hibákat nem szívesen fedték fel a csapattisztek. A lehetséges következmények miatt csak a pozitív tapasztalatokat jelentették és továbbították, hiányzott a felelősségvállalás.

A Vörös Hadsereg keretein belül már a spanyol polgárháborús tapasztalatok megjelenése előtt kikristályosodott a „mély hadművelet” elmélete. A koncepció szerint harckocsikkal megerősített gyalogság töri át az ellenség első világháborús jellegű védelmét 15 kilométer mélységben. A Frunze Katonai Akadémia egy oktatója, Georgij Iszserszon által kidolgozott variáns alapján a hadászati áttörést követően a sikerkifejlesztést az ellenség mélységében 200 kilométerre szükséges növelni, mindezt lovassággal megerősített páncélos-gépesített erők és ejtőernyősök vertikális átkarolásával végrehajtva. Egy érdekes elképzelés szerint – amit későbbi terminológiával élve gépesített rajtaütésként határoznánk meg –, az Iszserszon⁹⁰ által „sikerkifejlesztő lépcsőnek” nevezett manőverező csoport feladata három napon keresztül az ellenség mélységében műveletet végrehajtani, majd visszatérni a saját vonalak mögé, mielőtt még az ellenség nagy mozgékonyaságú erői bekerítenék és megsemmisítenék.⁹¹

Az elméletet nagyszabású hadgyakorlatokon tesztelték, először a Kijevi, majd 1936-ban a Belorusz Katonai Körzetben, többek közt ejtőernyősdeszant-csapatok bevonásával. A ta-

⁸⁷ Vetock 1988: i. m. 147–148.

⁸⁸ Atzarkin 1944, 90.

⁸⁹ Vetock 1988: i. m. 147–148.

⁹⁰ Iszserszon tábornoki rendfokozatot viselt.

⁹¹ Forczyk 2012, 11.

paszttalok hatására a „mély hadművelet” az Ideiglenes tábori szolgálati szabályzat⁹² (PU 36) formájában vált a hadsereg hivatalos doktrínájává.⁹³

A háború kitörése előtt Sztálin parancsára a „nagy tisztogatás” keretében kivégezték a „mély hadművelet” elméletét felkaroló Tuhacsevszkijt és két további marsallt, ezenfelül a 16 hadseregarancsnokból 14, a 67 hadtestparancsnokból 60 és nagyjából 35 ezer alacsonyabb beosztású tiszt jutott Tuhacsevszkij sorsára vagy került a gulágra.⁹⁴ A marsall halálával a Vörös Hadsereg hatályon kívül helyezte a PU 36-t. Iszszerszont 1941 júniusában letartóztatták, és a háborút egy kazah kényszermunkatáborban töltötte.

A harcoksihadtesteket 1939 novemberében feloszlatták, és a kortárs francia haderőhöz hasonlóan szétesztették a gyalogsági alakulatok között, azokat tűztámogató feladatkörre használva.⁹⁵

A politikai tisztek hatásköre túl nagy volt, 1941-ben bármikor átvehették harctevékenység alatt az alegységparancsnoktól a vezetést. A megmaradt tiszt állományt körbelengte a félelem légköre, ami a kezdeményezőkézség, a kísérletező attitűd, a kreativitás és az asszertivitás hiányát eredményezte. A német haderővel ellentétben a Vörös Hadsereg vezetési kultúrája parancsuralmi jellegű volt, a beosztott parancsnokoknak nem hagytak mozgásteret a saját elképzelésük szerinti feladatvégrehajtás kidolgozására. Korlátolt volt a beosztott parancsnok döntési szabadsága. A Finnország ellen 1939–1940-ben vívott téli háborúban nyújtott rendkívül gyenge teljesítmény ösztönözte a felső vezetést változtatások meghozatalára. A háború előrehaladtával a politikai tisztek hatalma egyre inkább szűkült, ami elősegítette a haderő hatékonyságának növelését.

A hadsereg megpróbálta alkalmazni a „mély hadművelet” koncepcióját, de az 1941. és 1942. évi próbálkozások rávilágítottak arra, hogy a lovasság tüzérv hiányában képtelen a kulcsfontosságú objektumokat elfoglalni és megtartani. Ez vezetett a harcoksi-magasabbegységek (újbóli) felállításához 1942 nyarán. 1944-ben az előző évi harci tapasztalatok feldolgozásával alkották meg az új, PU 44 szabályzatot, mely újból a Vörös Hadsereg hivatalos doktrínájává emelte a „mély hadművelet” koncepcióját.⁹⁶

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG – AVAGY PÉLDÁZAT A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI KÜLÖNBÖZŐSÉGEKRE

A kortárs európai államokhoz hasonlóan a spanyol polgárháború eseményeit a magyar katonai gondolkodók is élénken követték. A katonai szaksajtóban és a katonai felső vezetés köreiben pezsgő elméleti munka ellenére a fegyveres konfliktus tapasztalatai – a légvédelem kivételével – ritkán jelentkeztek kiképzési utasítások formájában.

Az 1938. évben elindított győri hadseregfejlesztési (más megnevezéssel az egymilliárd pengős) program által felfuttatott magyar hadiipar és a hadieszköz-beszerzések megkövetelték a doktrínák naprakésszé szerkesztését.

Az 1939. évi szabályzat előszava kimondja: „Az 1924. évben kiadott »Harcászati Szabályzat« megteremtette a m. kir. honvédség korszerű szervezésének és kiképzésének az alapját. 1924. év óta azonban változott a technikai fejlettség, szervezési, fegyverzeti és felszerelési helyzetünk.

⁹² Vremennij polevoj usztav.

⁹³ Forczyk 2012: i. m. 11.

⁹⁴ Litván 2012.

⁹⁵ Forczyk 2012: i. m. 12.

⁹⁶ Glantz 1991, 141.

E körülmény szükségessé tette új Harcászati Szabályzatnak (H. Sz.) a kiadását. Ezenkívül át akartunk térni olyan harcászatra, amelynél a nemzet ősi harci tulajdonságai jobban érvényesüljenek; ezért az új II. Sz.-ban a mozgó háborúra irányuló törekvés jut kifejezésre.”⁹⁷

Emellett viszont megjelent a megerősített állások elleni támadóképesség fenntartására, kialakítására és fejlesztésére irányuló szándék is, melyet a következő években a Wehrmacht és a Waffen-SS a műszakilag előkészített védelem áttörésében szerzett tapasztalatai és nehézségei is megerősítettek. Az 1942. évben a Voronyezs városában helység harcban alkalmazásra került német rohamutász-alegységek mintájára a m. kir. Honvédség keretein belül hasonló képességek meghonosítására tettek javaslatot. A szabályzat kimondja, hogy a kisantanttal szemben erő- és eszközviszony tekintetében hátrányban lévő Honvédség az „*erkölcsi erők*” és az „*elszánt akarat*” segítségével érhet el sikert.⁹⁸

1943-ban került magyarul forgalomba Rommel vezértábornagy *Gyalogság előre!* című könyve, amely tulajdonképpen személyes első világháborús harci tapasztalatainak gyűjteménye. Werth Henrik nyugállományú vezérezredes, a Honvéd Vezérkar volt főnöke írt előszót és ajánlotta a művet a Honvédség tagjai részére. Rommel kisalegység- és zászlóalj szintű harccselekményeket emelt ki a saját háborús tevékenységéből, mely fejezetekhez zárásként kritikai megjegyzéseket fűzött, gyakran a jelen háborúra vonatkoztatható megfigyeléseket és javaslatokat is.⁹⁹ Nincs információ arról, hogy megkapta volna ingyen a könyvet a magyar tisztikar, vagy kötelező olvasmány lett volna a Ludovika Akadémián.

Mint ahogy a történelemben számos alkalommal előfordult, a haderő bővítését nem követte a csapattisztek létszámbeli és minőségi fejlesztése, valamint a kiképzés és a csapatgyakorlatok minőségének és mennyiségének, továbbá a megfelelő jármű- és eszközpark elégtelen volta is jellemezte a magyar királyi Honvédséget. A tisztihány orvoslására megoldás lehetett volna a német hadvezetés gyakorlatának átvétele, a „*német tiszti kar igen jelentős része [a háború végén] legénységi állományból lett előléptetve [...] Az a kasztrendszer, amely a magyar tisztikar előmenetelét meghatározta, a Wehrmachtban és az SS-ben gyakorlatilag nem létezett.*”¹⁰⁰

A gyorsadtest 1941. évi, körülbelül másfél hónapig tartó, a szovjet Vörös Hadsereg ellen folytatott támadó műveleteinek hasznosítható megfigyeléseit *A folyó háború tapasztalatai* című, 1942-ben nyomdába került kiadványokban összegezték és terjesztették a Honvédség állományának körében. A kiadványban szerepel többek közt példaeset harctéri improvizációra: a zsákmányolt szovjet öntöltő puskák töltényürjeinek kismértékű átfűrése lehetővé tette magyar puskatölténnyel történő használatukat, mely módosítást harctéri javítóműhelyek is elvégezhettek.

BEFEJEZÉS

A gépesítettség és a híradó eszközök térhódítása egyrészt gyorsan változó műveleti környezetet teremtett, ami kihívás elé állította a hadviselő feleket, másrészt viszont elő is segítette az összefegyvernemiség kialakítását.

⁹⁷ Harcászati Szabályzat I. rész 1939, 5.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Rommel 1943.

¹⁰⁰ Ungváry 2019, 27.

Megállapítható, hogy a 20. század első felében a különböző haderők a tapasztalatfeldolgozás területén – a *Bevezetés* fejezetben felvázoltak alapján – a megfigyelés, valamint az elemzés és értékelés szakaszokat végrehajtották, viszont hiátus, avagy időbeli késés figyelhető meg a következtetések bevezetését illetően.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Atzarkin, A.: *Some German Reconnaissance Methods 1944*. Military Review, XXIV. évf. 1944/8., 90–93.
- Campbell, David: *French Soldier vs German Soldier: Verdun 1916*. Osprey Publishing Ltd., 2020.
- Crane, Conrad C. et al.: *Learning the Lessons of Lethality: The Army's Cycle of Basic Combat Training, 1918–2019*. U.S. Army Heritage and Education Center, 2019.
- Creveld, Martin Van: *Fighting Power, German and US Army Performance, 1939–1945*. Greenwood Press, Westport, 1982.
- Czeglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetés kialakulása*. Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 2015/3., 89–100.
- *Department of the Army Pamphlet No. 20-236 Night Combat*. Department of the Army, Washington, D.C., 1953.
- Fiske, Harold Benjamin: *Pershing and His Headquarters in France*. Military Review, XX. évf. 1940/09., 5–10.
- Forczyk, Robert: *Red Christmas – The Tatsinskaya Airfield Raid 1942*. Osprey Publishing Ltd., Oxford, 2012.
- Frieser, Karl-Heinz: *The Blitzkrieg legend: the 1940 campaign in the West*. Naval Institute Press, Annapolis, 2012.
- Ghiz, Christopher J.: *Specialized Assault Units Of The World War I Western Front, A Comparative Study Of The German Stormtrooper Battalions And Canadian Trench Raiders*. Verdun Press, 2014.
- Glantz, David M.: *Soviet Military Operational Art – In Pursuit of Deep Battle*. Frank Cass, New York, 1991.
- Greenfield, Kent Roberts et al.: *The organization of ground combat troops*. Center of Military History, Washington, D.C., 2004.
- Habeck, Mary R.: *Storm of Steel – The Development of Armor Doctrine in Germany and the Soviet Union, 1919–1939*. Cornell University Press, New York, 2003.
- *Harcászati Szabályzat I. Rész*. Stádium sajtóvállalat Részvénytársaság nyomdája, Budapest, 1939.
- *Infantry Drill Regulations (Provisional)*. Washington, 1919.
- Kaló József: *Korszerű hadviselés, korszerű vezetői felfogás III. Összefoglaló Czeglédi Mihály százados előadásáról az MH ÖHP-n*. biztonsagpolitika.hu, 2016. 02. 18. <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/korszeru-hadviseles-korszeru-vezetoi-felfogas-iii-osszefoglalo-czeglledi-mihaly-szazados-eloadasarol-az-mh-ohp-n> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 01.)
- Kloska Tamás: *Rohamharcászat az első világháborúban*. Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 2015/4., 46–83.
- Knorr, Marvin Jr.: *The development of german doctrine and command and control and its application to supporting arms, 1832–1945*. Naval Postgraduate School, Monterey, California, 1991.

- Litván Dániel: *75 éve fejezték le a Vörös Hadsereget*. index.hu, 2012. 06. 12. https://index.hu/tudomany/tortenelem/2012/06/12/75_eve_fejezték_le_a_szovjet_hadsereget/ (Letöltés időpontja: 2024. 07. 07.)
- Lone sentry. <http://www.lonesentry.com/index.html> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 21.)
- Mark, Jason D.: *Death of the Leaping Horseman, The 24th Panzer Division in Stalingrad*. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2014.
- Mark, Jason D.: *Island of Fire, The Battle for the Barrikady Gun Factory in Stalingrad*. Stackpole Books, Mechanicsburg, 2018.
- Marshall, George C.: *Memoirs of My Service in the World War, 1917–1918*. Houghton Mifflin, Boston, 1976.
- Murray, Williamson: *Military adaption in War: With fear of change*. Cambridge University Press, 2011.
- Rauss, Erhard et al.: *The Anvil of War: German Generalship in Defense of the Eastern Front during World War II*. Skyhorse Publishing, New York, 2016. <https://www.barnesandnoble.com/w/the-anvil-of-war-erhard-rauss/1121486910> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 04.)
- Richmond. https://richmond.access.preservica.com/uncategorized/IO_7545f07f-0619-4e5f-93cb-7862bb8ac40c/ (Letöltés időpontja: 2020. 07. 16.)
- Rommel, Erwin Johannes Eugen: *Gyalogság előre!* Danubia Könyvkiadó, Hungária Nyomda Rt., Budapest, 1943.
- Starr, Chester G.: *From Salerno to the Alps, a history of the Fifth Army, 1943–1945*. Infantry Journal Press, Washington, 1948.
- Sturmpanzer. <http://www.sturmpanzer.com/Default.aspx?tabindex=5&tabid=620&item=3&sec=0> (Letöltés időpontja: 2020. 06. 04.)
- The soldier's burden – Sturm-Bataillon No. 5 (Rohr). The Kaiser's Cross, 2020. <http://www.kaiserscross.com/40029/69301.html> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 02.)
- Ungváry Krisztián: *Hősök? – A budapesti csata német katonai elitje*. Jaffa Kiadó, 2019.
- Vetock, Dennis J.: *Lessons Learned: A History of US Army Lesson Learning*. US Army Military Institute, Carlisle Barracks, 1988.
- Visser, Max: *Learning under conditions of hierarchy and discipline: the case of the German Army, 1939–1940*. Learning Inquiry, 2. évf. 2008/2., 127–137. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11519-008-0031-7> (Letöltés időpontja: 2020. 04. 02.)
- Wray, Timothy A.: *Standing Fast: German Defensive Doctrine on the Russian Front During World War II Prewar to March 1943*. Research survey, Combat Studies Institute, No. 5, 1986.